

ВИТРАТИ, ЯКІ ОСОБА ЗРОБИЛА АБО МУСИТЬ ЗРОБИТИ ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ СВОГО ПОРУШЕНОГО ПРАВА У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ

THE EXPENSES THAT A PERSON HAS INCURRED OR MUST INCUR TO RESTORE HIS/HER VIOLATED RIGHT IN THE BUSINESS SPHERE

Цікало В.І., д.ю.н., професор,
професор кафедри цивільного права та процесу
Львівський національний університет імені Івана Франка,

Стаття присвячена правовому аналізу витрат, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права, як одного із елементів реальних збитків у сфері господарювання.

Втрата чинності Господарським кодексом України матиме своїм наслідком зміну практики розгляду та вирішення господарськими судами спорів щодо відшкодування збитків, завданих юридичним особам-суб'єктам господарювання.

Майбутня практика вирішення господарських спорів, пов'язаних із відшкодуванням збитків, повинна бути зорієнтована на застосування загальних положень про способи відшкодування майнової шкоди, передбачених у ст. 22 Цивільного кодексу України. Вони поширюють свою дію, у тому числі, і на відносини між юридичними особами-суб'єктами господарювання.

У попередній практиці господарських судів при встановленні обсягу збитків, завданих юридичній особі, перевагу віддавали положенням Господарського, а не Цивільного кодексу України. Господарські суди відмовляли у задоволенні позову про стягнення витрат, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права, лише на тій підставі, що такий вид збитків, на відміну від Цивільного кодексу, не був передбачений Господарським кодексом України. Така позиція судів господарської юрисдикції є спірною та потребує перегляду, зокрема, і у зв'язку із втратою чинності Господарським кодексом України.

На відносини щодо відшкодування збитків однією юридичною особою іншій, у тому числі суб'єктів господарювання, поширюються відповідні положення цивільного законодавства, у тому числі, норми статті 22 Цивільного кодексу України «Відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди».

До реальних збитків законодавець у ст. 22 Цивільного кодексу України відносить два види збитків:

- 1) втрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі;
- 2) витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права.

Витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права, є обов'язковим елементом прямих збитків, який підлягає відшкодуванню, в тому числі, і у сфері господарювання.

Якщо за характером господарської (підприємницької) діяльності, з метою належного виконання своїх зобов'язань перед іншими контрагентами, постачальник товару, через несвоєчасну його оплату стороною договору, змушений постійно закуповувати власним коштом відповідний товар у виробників за ринковими цінами, що діють на момент кожної окремої закупівлі, такі грошові відрахування постачальника треба вважати витратами, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права.

Своєю чергою, витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права, відповідно до п. 1) ч. 2 ст. 22 Цивільного кодексу України є різновидом реальних збитків, вимагати відшкодування яких мають право також учасники цивільних відносин у сфері господарювання. Ця конклюдія відповідає такій загальній засаді цивільного законодавства як справедливість, добросовісність та розумність (п. 6) ч. 1 ст. 3 Цивільного кодексу України).

Ключові слова: юридична особа, господарювання, збитки, реальні збитки, відшкодування, витрати.

The article is devoted to legal analysis of the expenses that a person has incurred or must incur to restore his violated right as one of the elements of actual losses in the business sphere.

The invalidation of the Commercial Code of Ukraine will result in changes in the practice of considering and resolving disputes by commercial courts regarding compensation for losses caused to business legal entities.

The future practice of resolving commercial disputes regarding compensation for losses in the business sphere should be oriented towards the application of the general provisions on compensation for damages provided for in Article 22 of the Civil Code of Ukraine. They extend their effect to relations between business legal entities.

In the previous practice of commercial courts, when determining the losses caused to a legal entity, preference was given to the provisions of the Commercial Code, rather than the Civil Code of Ukraine. Commercial courts used to dismiss a claim for reimbursement of expenses that a person incurred or must incur to restore his violated right, solely on the grounds that this type of loss, unlike the Civil Code, was not provided for by the Commercial Code of Ukraine. This position of courts of commercial jurisdiction is controversial and requires revision, in particular, considering the invalidation of the Commercial Code of Ukraine.

Relations regarding compensation for losses by one legal entity to another, including business entities, are subject to the relevant provisions of civil legislation, including the provisions of Article 22 of the Civil Code of Ukraine "Compensation for losses and other methods of compensation for property damage."

The legislator in Article 22 of the Civil Code of Ukraine includes two types of losses as actual losses:

- 1) losses suffered by a person due to the destruction or damage of his property;
- 2) the expenses that a person has incurred or must incur to restore his violated right.

The expenses that a person has incurred or must incur to restore his violated right is a mandatory element of actual losses, which is subject to compensation, including in the sphere of business.

If, by the nature of the business (entrepreneurial) activity, in order to properly fulfill its obligations to other counterparties, the supplier of the goods, due to late payment by the party of the contract, is forced to constantly purchase the relevant goods from manufacturers at market prices existing at the time of each individual purchase, at his own expense, such monetary deductions made by the supplier should be considered as expenses that the person has incurred or must incur to restore his violated right.

In turn, the expenses that a person has incurred or must incur to restore his violated right, in accordance with clause 1) of part 2 of Article 22 of the Civil Code of Ukraine, are considered a type of actual losses, the compensation for which is also the right of participants in civil relations in the business sphere. This conclusion corresponds to such general principles of civil law as justice, good faith and reasonableness (clause 6, part 1, article 3 of the Civil Code of Ukraine).

Key words: legal entity, business, losses, compensation, expenses.

Постановка проблеми. 28 серпня 2025 року введено в дію Закон України “Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об’єднань юридичних осіб” від 09 січня 2025 року. Цим законом визнано таким, що втратив чинність Господарський кодекс України. Незважаючи на це, застосування окремих його положень, у судовій практиці, вірогідно, триватиме ще невизначений період часу. Водночас, практика розгляду та вирішення судами господарських спорів повинна зазнати змін, зокрема, і в частині відшкодування збитків у сфері господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання теорії та практики відшкодування збитків у відносинах між юридичними особами досліджували у своїх працях такі українські вчені як: Л.М. Баранова, М.М. Великанова, І.О. Дзера, В.М. Косак, О. О. Кот, Н. С. Кузнецова, В. В. Луць, Р.А. Майданик, В.В. Надьон, І. В. Спасибо-Фатеева та багато інших. Водночас, наукові пошуки щодо реальних збитків не відображають співвідношення між їх складом у відносинах за участю юридичних осіб-суб’єктів господарювання із загальними положеннями Цивільного кодексу України про відшкодування збитків.

Метою статті є встановлення складу прямих збитків у сфері господарювання і визначення серед них місця витрат, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до ч. 1 ст. 1 Цивільного кодексу України цивільним законодавством регулюються особисті немайнові та майнові відносини (цивільні відносини), засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників. Учасниками цивільних відносин є фізичні та юридичні особи (ч. 1 ст. 2 Цивільного кодексу України). Різновидом майнових відносин, які регулює цивільне законодавство згідно із положеннями ст. ст. 1 та 2 Цивільного кодексу України, є відносини між юридичними особами щодо відшкодування збитків.

Своєю чергою, за змістом ч. 2 ст. 9 Цивільного кодексу України особливості регулювання майнових відносин у сфері господарювання можуть бути передбачені законом. До недавнього часу таким законом, серед інших, був Господарський кодекс України. Згідно із ч. 4 ст. 3 Господарського кодексу України сферу господарських відносин становили господарсько-виробничі, організаційно-господарські та внутрішньогосподарські відносини. Господарсько-виробничими вважали майнові та інші відносини, що виникали між суб’єктами господарювання при безпосередньому здійсненні господарської діяльності. Відповідно до ч. 3 ст. 2 Закону України “Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об’єднань юридичних осіб” одним із суб’єктів господарювання в Україні є господарські організаційно-юридичні особи, створені відповідно до Цивільного кодексу України, підприємства, а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку.

Отож, відносини щодо відшкодування збитків однією юридичною особою-суб’єктом господарювання іншій є майновими відносинами в розумінні ст. 1 Цивільного кодексу України та можуть виникати у сфері господарювання, тобто є предметом правового регулювання цивільного, у тому числі, господарського законодавства.

Склад збитків за порушення господарського зобов’язання визначався одразу у двох статтях Господарського кодексу України – ст.ст. 224 та 225. При чому, у їх змісті було закладено відмінності щодо їх елементів.

Так, відповідно до ч.2 ст. 224 Господарського кодексу під збитками розуміли:

- витрати, зроблені управненою стороною;
- втрата або пошкодження її майна;

– не одержані нею доходи, які управнена сторона одержала б у разі належного виконання зобов’язання або дотримання правил здійснення господарської діяльності другою стороною.

Стаття 225 Господарського кодексу містила дещо інший підхід щодо елементів збитків у сфері господарювання. До складу збитків, що підлягали відшкодуванню особою, яка допустила господарське правопорушення, включали:

- вартість втраченого, пошкодженого або знищеного майна, визначена відповідно до вимог законодавства;
- додаткові витрати (штрафні санкції, сплачені іншим суб’єктам, вартість додаткових робіт, додатково витрачених матеріалів тощо), понесені стороною, яка зазнала збитків внаслідок порушення зобов’язання другою стороною;
- неодержаний прибуток (втрачена вигода), на який сторона, яка зазнала збитків, мала право розраховувати у разі належного виконання зобов’язання другою стороною;
- матеріальну компенсацію моральної шкоди у випадках, передбачених законом.

Відмінність між цими статтями Господарського кодексу полягала у виді витрат, зроблених управненою стороною: у ч. 1 ст. 225 ГК України мова йшла лише про **додаткові витрати** (штрафні санкції, сплачені іншим суб’єктам, вартість додаткових робіт, додатково витрачених матеріалів тощо), понесені стороною, яка зазнала збитків внаслідок порушення зобов’язання другою стороною, натомість, за змістом ч. 2 ст. 224 ГК України до таких витрат належали **будь-які витрати, які змушена зробити управнена особа (кредитор) для відновлення свого майнового становища**. Як підсумок, наявною була правова колізія між нормами ст.ст. 224 та 225 Господарського кодексу України в частині виду витрат, які має зробити управнена особа у разі порушення господарського зобов’язання другою стороною для відновлення свого майнового становища.

З метою усунення виявленої невідповідності, майбутня практика вирішення судових спорів щодо відшкодування збитків у сфері господарювання повинна бути зорієнтована на застосування загальних положень про відшкодування збитків, передбачених у ст. 22 Цивільного кодексу України. Вони поширюють свою дію, у тому числі, і на відносини між юридичними особами-суб’єктами господарювання. Проте, у попередній практиці господарських судів при встановленні обсягу збитків, завданих юридичній особі, перевагу віддавали положенням Господарського, а не Цивільного кодексу України.

Так, на розгляд Господарського суду Львівської області надійшла позовна заява Приватного акціонерного товариства «Львівобленерго» до Товариства з обмеженою відповідальністю «Санаторій для дітей з батьками «Пролісок»» про стягнення суми збитків у зв’язку з неналежним виконанням відповідачем договору про постачання електричної енергії. Позовні вимоги обґрунтовані тим, що відповідач упродовж 10 років не визнавав заборгованості, всіяко заперечував та ухилявся від її сплати, у зв’язку з чим, позивач зазнав збитків, оскільки він у процесі господарської діяльності за власні кошти закупив електричну енергію, передав її власними мережами споживачеві, проте не отримав жодної оплати і таким чином не зміг компенсувати фактичні обсяги переданої відповідачу електричної енергії. У листопаді-грудні 2013 року відповідачем було отримано 221 824 кВтт електричної енергії за тарифом 1, 0324 грн/кВтт на загальну суму 274 813, 31 грн., але оплата здійснена ним лише у жовтні 2023 року. Як наслідок, відповідач у 2013 році отримав електричну енергію в обсязі 221 824 кВтт, вартість якої у зв’язку із зростанням ринкових цін на жовтень 2023 року уже становила 1 686 306, 05 грн., але відповідач у жовтні 2023 року за вказаний обсяг електроенергії сплатив 274 813, 31 грн. (вартість 2013 року). Отож, внаслідок несвочасного виконання відповідачем своїх зобов’язань позивач зазнав збитків у розмірі 1 411 492, 74 грн. Позивач, зокрема, вва-

жає, що втрата активів на 85% вартості товару через тривале невиконання боржником грошових зобов'язань та зміною ринкових цін мала наслідком неможливість закупити цей же обсяг товару (електричної енергії) за ринковими цінами, які існували на момент укладення договору, що було необхідним для відновлення балансу та забезпечення позивачем своєї господарської діяльності, а також із метою виконання своїх зобов'язань перед іншими контрагентами. Такі збитки, на думку позивача, проявилися у **витратах, які він, як суб'єкт господарювання, зробив або мусить зробити для відновлення свого порушеного права**.

Відмовляючи у задоволенні позову, Господарський суд Львівської області констатував таке: *“Відповідно до ч. 1 ст. 225 Господарського кодексу України, до складу збитків, що підлягають відшкодуванню особою, яка допустила господарське правопорушення, включаються:*

- вартість втраченого, пошкодженого або знищеного майна, визначена відповідно до вимог законодавства;
- додаткові витрати (штрафні санкції, сплачені іншим суб'єктам, вартість додаткових робіт, додатково витрачених матеріалів тощо;
- неодержаний прибуток (втрачена вигода), на який сторона, яка зазнала збитків, мала право розраховувати у разі належного виконання зобов'язання другою стороною;
- матеріальна компенсація моральної шкоди у випадках, передбачених законом.

Закон визначає, що відноситься до збитків, і різниця у вартості електроенергії, яку поставляв позивач у 2013 та 2023 роках, сюди не належить, адже це не є: 1) ні вартістю втраченого, пошкодженого або знищеного майна; 2) ні додатковими понесеними витратами (штрафними санкціями, сплаченими іншим суб'єктам, вартістю додаткових робіт, додатково витраченими матеріалами тощо; 3) ні неодержаним прибутком 9втраченою вигодою), на який сторона, яка зазнала збитків, мала право розраховувати у разі належного виконання зобов'язання другою стороною; 4) ні матеріальною компенсацією моральної шкоди” [1].

Як наслідок, суд відмовив у задоволенні позову про стягнення **витрат, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права**, лише на тій підставі, що такий вид збитків, на відміну від Цивільного кодексу, не був передбачений Господарським кодексом України. Порівняння норм-дефініцій Цивільного та Господарського кодексів України, що визначають поняття реальних збитків, дали підстави Л.М. Барановій встановити співвідношення не на користь останнього. *“... Цілком нелогічним є ігнорування такої частини реальних збитків, як витрати, які особа мусить зробити в майбутньому для відновлення свого порушеного права. Ця позиція має витоки із законодавства радянських часів” [2, с. 118–119].*

Ймовірно, відповідна позиція місцевого господарського суду могла бути обумовлена положеннями п. 41 Інформаційного листа Вищого господарського суду України від 07.04.2008 року № 01-8/211 “Про деякі питання практики застосування норм Цивільного та Господарського кодексів України” згідно з яким: *“Поняття збитків, наведені у частині п'ятій статті 225 ГК України та у частині другій статті 22 ЦК України, не є тотожними. ...ГК України встановлює особливості відшкодування збитків в господарських відносинах. ЦК України включає до складу збитків не тільки витрати, які особа зробила, а і ті, що вона мусить зробити для відновлення свого порушеного права. Натомість ГК України включає до складу збитків лише витрати, понесені стороною, яка зазнала збитків. Тому у господарських відносинах витрати, які особа мусить зробити в майбутньому, до складу збитків не включаються” [3].*

Наведена позиція судів господарської юрисдикції є спірною та потребує перегляду, зокрема, і у зв'язку із втратою чинності Господарським кодексом України.

На відносини щодо відшкодування збитків однією юридичною особою-суб'єктом господарювання інші поширюються відповідні положення цивільного законодавства, у тому числі, норми статті 22 Цивільного кодексу України «Відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди». **За способом впливу на майновий стан особи** виділяють два види збитків: **реальні збитки**, або їх ще називають **прямі збитки**, та упущену вигоду, тобто **непрямі збитки**. Зі свого боку, **реальні (прямі) збитки** поділяють на два підвиди:

- а) втрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі;
- б) витрати, які особа **зробила або мусить зробити** для відновлення свого порушеного права.

В науково-практичній літературі з цивільного права звертають увагу на те, що: *“... незважаючи на назву «реальні збитки», останні можуть полягати як у вже наявних майнових втратах, так і у витратах, які будуть здійснені в майбутньому” [4, с. 243]. “Реальними збитками є втрати, яких особа зазнала, а також витрати, які особа зробила (зменшення, що вже відбулося) або мусить зробити (зменшення в майбутньому)” [5, с. 316]. При чому, розробники проекту Цивільного кодексу України у науково-практичному коментарі за їх редакцією звернули увагу на те, що витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права є новим елементом збитків, якого не містило попереднє цивільне законодавство. “Слід зазначити, що законодавець розширив поняття збитків – за ст. 203 ЦК 1963 р. (на відміну від ст. 22 ЦК) до складу збитків не входили витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права” [6, с. 29].*

Як вбачається із матеріалів господарської справи № 914/3503/23 відповідач на виконання рішення суду сплатив вартість переданого йому товару (електричної енергії) за цінами, які діяли на момент укладення договору. Водночас, між моментом виникнення зобов'язання з оплати товару та примусового стягнення коштів за рішенням суду минув тривалий строк (близько десяти років) протягом якого істотно змінилася ціна (тариф) на електричну енергію. На переконання позивача десятирічний проміжок часу між отриманням товару і його оплатою призвів до того, що відповідач фактично сплатив приблизно 15% реальної вартості товару за цінами станом на день оплати. Відповідно позивач, основний вид діяльності якого вимагає безперервної закупівлі електричної енергії, не отримав відшкодування реальної вартості товару, а отже, і не зміг компенсувати майнові втрати власних активів. Позивач вважає, що внаслідок порушення відповідача, яке підтверджене судовим рішенням, йому завдані реальні збитки, розмір яких розраховується виходячи з різниці вартості поставленого обсягу товару на час оплати і на час поставки.

Відповідно до ч. 3 ст. 623 Цивільного кодексу України збитки визначаються з урахуванням ринкових цін, що існували на день добровільного задоволення боржником вимоги кредитора, а якщо вимога не була задоволена добровільно, – у день пред'явлення позову, якщо інше не встановлено договором або законом. Суд може задовольнити вимогу про відшкодування збитків, беручи до уваги ринкові ціни, що існували на день ухвалення рішення суду. Наведена законодавча норма містить три правила щодо моменту визначення ринкової вартості вимоги кредитора, яка підлягає задоволенню боржником:

- у разі добровільного задоволення – на день такого задоволення;
- у разі відсутності добровільного задоволення, за загальним правилом, – на день пред'явлення позову;
- в інших випадках відсутності добровільного задоволення – на день ухвалення рішення судом.

Одним із випадків застосування третього правила щодо визначення ринкової вартості вимоги кредитора,

можуть бути ситуації, коли від моменту пред'явлення позову до моменту ухвалення судового рішення спливає тривалий період часу.

Проте, згідно із ст. 623 Цивільного кодексу України кожне із наведених правил визначення ринкової вартості вимог кредитора, які підлягають задоволенню боржником, може бути застосоване лише за умови, якщо предмет цих вимог буде мати ознаки **збитків** – реальних або упущеної вимоги.

Касаційний господарський суд переглянув рішення місцевого господарського суду у справі № 914/3504/23, залишивши його без змін. І хоча Верховний Суд не знайшов підстав для скасування рішення суду першої інстанції у справі про стягнення витрат, які **особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права**, він дійшов до відповідних висновків не тому, що у сфері господарювання існують особливості відшкодування збитків порівняно зі статтею 22 Цивільного кодексу України, а з мотивів недоведеності позивачем пред'явлених ним вимог. Так, відповідно до п.п. 5.11., 5.16.-5.17. постанови Верховного Суду у складі колегії суддів касаційного господарського суду від 23 жовтня 2024 року: “*Верховний Суд вважає ... доводи скаржника помилковими, так як останній не доводить, що поставивши відповідачу на підставі укладеного між сторонами договору у 2013 році електричну енергію вартістю 274 813, 31 грн. (станом на 2013 рік), позивач в подальшому постійно здійснював (здійснює) закупівлю електричної енергії за ринковими цінами на момент купівлі для забезпечення своєї господарської діяльності та з метою виконання своїх зобов'язань перед контрагентами саме у зв'язку із невиконанням відповідачем своїх зобов'язань щодо оплати поставленої йому в 2013 році електричної енергії вартістю 274 813, 31 грн. Тобто, позивач не доводить, що постійна закупівля ним електричної енергії за ринковими цінами на момент купівлі для забезпечення своєї господарської діяльності та з метою виконання своїх зобов'язань перед контрагентами перебуває у причинно-наслідковому зв'язку саме з тривалим невиконанням відповідачем свого обов'язку щодо оплати отриманої у 2013 році електричної енергії вартістю 274 813, 31 грн. (станом на 2013 рік), вартість якої на жовтень 2023 року уже становила 1 686 306, 05 грн., а не зі здійсненням позивачем господарської діяльності (на власний ризик), яка й передбачає постійну закупівлю електричної енергії, зокрема з метою виконання зобов'язань перед контрагентами. ... Відшкодування збитків є однією з форм або заходів цивільно-правової відповідальності, яка вважається загальною або універсальною саме в силу правил статті 22 ЦК, оскільки частиною першою визначено, що особа, якій завдано*

збитків у результаті порушення її цивільного права, має право на їх відшкодування” [7].

Звідси, якщо за характером господарської (підприємницької) діяльності, з метою належного виконання своїх зобов'язань перед іншими контрагентами, постачальник товару, **через несвоєчасну його оплату** стороною договору, змушений постійно закуповувати **власним коштом** відповідний товар у виробників за ринковими цінами, що діють на момент кожної окремої закупівлі, такі грошові відрахування постачальника треба вважати **витратами, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права**. Своєю чергою, **витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права**, відповідно до п. 1) ч. 2 ст. 22 Цивільного кодексу України вважаються різновидом реальних збитків, вимагати відшкодування яких мають право також учасники цивільних відносин у сфері господарювання. Ця конклюдентна відповідь такої загальної засади цивільного законодавства як справедливості, добросовістості та розумності (п. 6) ч. 1 ст. 3 Цивільного кодексу України), що мають бути враховані при визначенні розміру відшкодування [8; с. 205]. “... В умовах переведення економіки на ринкові засади не можна вважати нормальним стан у законодавстві, коли принцип повного відшкодування збитків при порушенні зобов'язань не здійснюється з потрібною послідовністю в усьому ланцюзі господарських зв'язків, а обмежується лише окремими його ланками” [9; с. 137].

Висновки.

1. На відносини щодо відшкодування збитків у сфері господарювання поширюються загальні засади цивільного законодавства включно із положеннями статті 22 Цивільного кодексу України «Відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди».

2. Витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права, є обов'язковим елементом прямих збитків, який підлягає відшкодуванню, в тому числі, і у сфері господарювання.

3. Якщо за характером господарської (підприємницької) діяльності, з метою належного виконання своїх зобов'язань перед іншими контрагентами, постачальник товару, **через несвоєчасну його оплату** стороною договору, змушений постійно закуповувати **власним коштом** відповідний товар у виробників за ринковими цінами, що діють на момент кожної окремої закупівлі, такі грошові відрахування постачальника треба вважати **витратами, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права**, що відповідно до п. 1) ч. 2 ст. 22 Цивільного кодексу України вважаються різновидом реальних збитків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рішення Господарського суду Львівської області від 30.04.2024 року у справі № 914/3503/23. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/118865492>.
2. Баранова Л.М. Заходи цивільно-правової відповідальності. *Вчення про цивільно-правову відповідальність*: монографія / І.В. Спасибо-Фатеева, Л.М. Баранова, О.О. Біляев та ін.; за ред. І.В. Спасибо-Фатеевої. Харків: ЕКУС, 2025. С. 114–136.
3. Інформаційний лист Вищого господарського суду України від 07.04.2008 року № 01-8/211 “Про деякі питання практики застосування норм Цивільного та Господарського кодексів України”. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_211600-08#Text.
4. Баранова Л.М. Стаття 22. Відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди. *Цивільний кодекс України*: Науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців) / За ред. проф. І.В. Спасибо-Фатеевої. Харків, 2010. Т. 1: Загальні положення. С. 226–264.
5. Л.М. Баранова, Б.П. Карнаух. Цивільно-правова відповідальність. *Цивільне право України*: підруч. Частина загальна / Баранова Л.М., Дуденко Т.В. та ін.; за ред. проф. І.В. Спасибо-Фатеевої. Харків: ЕКУС, 2024. С. 306–326.
6. Кузнецова Н.С. Глава 3. Захист цивільних прав та інтересів. *Цивільний кодекс України*: Науково-практичний коментар / За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України. К.: Істина, 2004. С. 26–30.
7. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 23 жовтня 2024 року у справі № 914/3503/23. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/122569153>.
8. Надьон В.В. Цивільно-правова відповідальність у вітчизняній і зарубіжній доктрині та практиці: монографія. Харків: Право, 2024. 416 с.
9. Луць В.В., Великанова М.М. Договори в цивільному праві України: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2023. 308 с.

Дата першого надходження рукопису до видання: 19.08.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 23.09.2025
Дата публікації: 26.09.2025